

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку країни

Студента 2 курсу, 6-м групи,

спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа та страхування»

«Публічні фінанси»

Головатенка Андрія

Анатолійовича спеціалізації

Науковий керівник Савченко Наталія к.е.н., доцент

Григорівна

Керівник освітньо-професійної програми

д.е.н., професор

Макогон Валентина

Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів

д.е.н., професор

Якович заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	6
1.1. Економічний зміст бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави	6
1.2. Світовий досвід формування та розвитку бюджетних систем	12
РОЗДІЛ 2. СТАН БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	17
2.1. Особливості формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень	17
2.2. Аналіз розвитку бюджетних видатків на економічну діяльність	23
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	34
3.1. Інституційні засади розвитку бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави	34
3.2. Напрями підвищення ефективності формування видатків бюджету як інструменту забезпечення економічного зростання	39
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	46

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

50

ДОДАТКИ

56

ВСТУП

Актуальність теми. Бюджетна система виступає важливою складовою державного фінансового регулювання та ефективним інструментом реалізації економічної політики країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах економічних перетворень.

Бюджетна система є одним з вагомих інструментів державного регулювання економіки, від ефективності бюджетного процесу, формування бюджетної політики залежить успішність реалізації регулюючої функції держави, забезпечення економічного зростання.

Метою формування та розвитку бюджетної системи є забезпечення відповідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання.

Актуальність теми полягає у тому, що бюджетна система є важливою складовою економічної системи держави та, безпосередньо, впливає на виконання її функцій, а також на добробут населення в цілому. Впорядкована бюджетна система забезпечить стабільний економічний розвиток України в умовах економічних перетворень.

Питанням формування та удосконалення теоретико-методологічних засад функціонування бюджетної системи присвячені праці таких вітчизняних вчених, як О. Василика, І. Запатріної, Г. Кучер, І. Лук'яненко, Л. Лисяк, І. Лютого, В. Опаріна, В. Федосова, І. Чугунова та інших.

В даний час особливої актуальності набувають питання, пов'язані з аналізом, систематизацією накопиченого досвіду вітчизняної економіки,

узагальненням досягнень зарубіжних країн у сфері формування і розвитку бюджетних систем як інструменту регулювання економічного розвитку держави.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розкриття теоретичних та практичних засад формування бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави, визначення напрямів розвитку та підвищення ефективності бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави.

Відповідно до поставленої мети у роботі передбачено вирішити такі теоретичні та практичні завдання:

- розкрити теоретичні засади бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави;
- визначити економічний зміст бюджетної системи;
- дослідити світовий досвід формування та розвитку бюджетних систем;
- здійснити аналіз сучасного стану бюджетної системи України в умовах економічних перетворень;
- визначити напрями розвитку бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави.

Об'єкт дослідження – бюджетна система.

Предметом дослідження є фінансові відносини, пов'язані з формуванням та розвитком бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави.

Методологічною основою роботи є праці класиків економічної науки, а також роботи сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, присвячені питанням формування та розвитку бюджетної системи.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти України з питань формування бюджетної системи, монографії вітчизняних

науковців, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України.

Методами дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, системний та комплексний підхід до вивчення теоретичних аспектів формування бюджетної системи, в межах якого в роботі використовувались методи аналізу, синтезу, аналогії, статистичні прийоми групування, графічнотабличний метод, історичний метод, метод узагальнення.

Випускна кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

Практичне значення отриманих наукових результатів дослідження полягає у систематизації напрямів розвитку бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави.

Апробація результатів дослідження. За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковану 1 статтю: Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку країни // Зб. наук. ст. студ.- К.: Київ. нац. торг-ек. ун-т, 2021.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

1.1. Економічний зміст бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави

Бюджетна система є вагомим складовим державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів, оскільки у процесі його складання здійснюється розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку. Становлення бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць [5].

Бюджетна система України, відповідно до статті 5 Бюджетного кодексу України, складається з державного бюджету та місцевих бюджетів [3].

Бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [3].

Схематично надходження та витрати бюджету можна представити наступним чином (рис.1.1).

Податкові
надходження

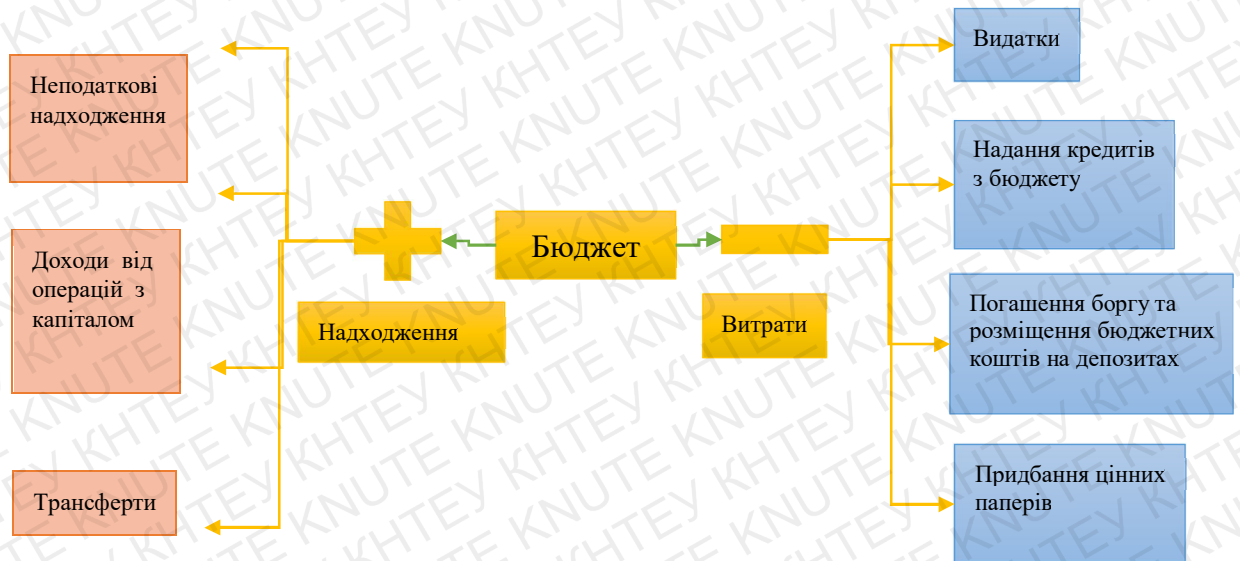

Рис. 1.1 Схема надходжень та витрат бюджетів України [2]

Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад [3]. Для прогнозування економічного і соціального розвитку держави використовуються показники зведених бюджетів, що включають в себе державний бюджет України та показники місцевих бюджетів органів місцевого самоврядування.

Відповідно до статті 6 Бюджетного кодексу України, зведені бюджети поділяються на зведений бюджет України, зведений бюджет Автономної Республіки Крим, зведений бюджет області, зведений бюджет району, зведений бюджет міста з районним поділом, схематично це можна зобразити наступним чином (рис. 1.2) [3].

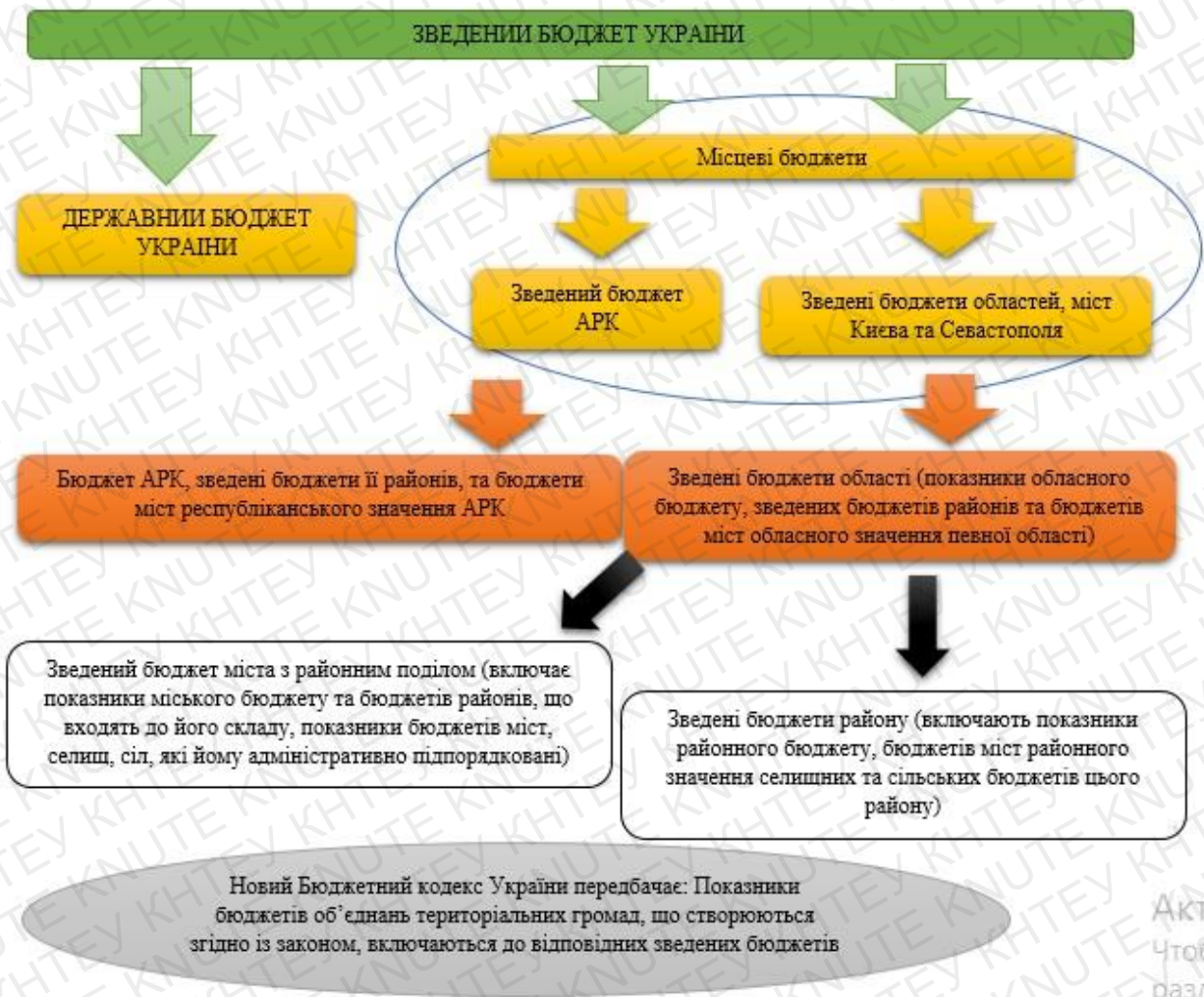

Рис. 1.2 Схема зведеного бюджету України [2]

Сучасні умови вимагають від держави використовувати бюджет для впливу на різні напрями економічної політики (рис. 1.3.).

Таким чином, можна стверджувати, що державний бюджет виражає взаємозв'язок, що виникає між державою та іншими учасниками суспільного виробництва в процесі розподілу та перерозподілу ВВП шляхом створення централізованих фондів фінансових ресурсів і їх використання на цілі розширеного відтворення та підвищення рівня життя суспільства.

Поряд з цим, державний бюджет відіграє важливу роль у розвитку економіки, оскільки він є орієнтиром, що використовується для прогнозування соціально-економічного розвитку країни та є основою планування соціально-економічного розвитку країни в цілому і окремих її регіонів.

Рис. 1.3. Напрями впливу державного бюджету [9, с.43]

Бюджетні видатки є важливим напрямом дій державної політики у сфері бюджету на забезпечення розвитку економічних та соціальних процесів. Через видатки бюджету здійснюється вплив на формування величини фондів споживання та нагромадження, на необхідні зміни структури галузей економіки та відповідно виробництва, на рівень підтримки та розвитку соціальних стандартів. Бюджетна політика визначає і регулює темпи зростання видатків, їх структуру та обсяги, як загалом, так і по окремих напрямам, бюджетним програмам. Вагомим є визначення пріоритетів, а також ступінь забезпечення фінансування програм суспільного розвитку. Бюджетні видатки використовуються для міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів з метою раціонального розміщення виробничих структур, сприяння економічному розвитку в регіонах і державі в цілому.

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання економічного розвитку країни та регіонів.

У процесі виконання державного бюджету розрізняють видатки бюджету і витрати бюджету. Видатки бюджету – це кошти, що спрямовуються на фінансування програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. Видатками не вважають ті фінансові ресурси, що використовуються з метою погашення боргових бюджетних зобов'язань, а також повернення надмірно сплачених до бюджету сум. До витрат бюджету належать видатки бюджету та кошти, що спрямовуються на погашення основної суми боргу, що виникає в процесі фінансування бюджету.

Видатки державного бюджету є основним джерелом фінансування реформ, заходів з розвитку пріоритетних напрямків економіки, розвитку інфраструктури та потреб соціальної сфери. Відповідно, бюджетна політика безпосередньо впливає на структуру видатків Державного бюджету України та визначає пріоритетні напрями фінансування. Також видатки бюджету мають визначатися можливостями держави акумулювати доходи, а їх структура – відповідати чітко визначеним пріоритетам соціально-економічного розвитку країни.

Видатки бюджету за своєю економічною сутністю є дієвим інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для зростання суспільного добробуту. Проявом регулюючої ролі видатків бюджету є перерозподіл ВВП між усіма сферами економічної діяльності, адміністративними одиницями країни та різними соціальними групами населення для реалізації вдалого процесу соціально-економічного розвитку. Варто зазначити, що структура та стан розвитку економіки країни, рівень реалізації економічних відносин безпосередньо впливають на обсяги видатків бюджету.

Зміст і характер бюджетних видатків зводиться до забезпечення виконання державою своїх функцій. Призначення бюджетних видатків сприяє задоволенню базових потреб суспільства у розвитку економіки і соціальної сфери, державного управління, оборони, забезпечення громадського порядку, безпеки держави тощо. Бюджетні видатки важливий елемент бюджетної системи та економіки, що слугує для забезпечення ефективного міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів. Усі процеси розподілу фінансових ресурсів бюджету взаємопов'язані не зважаючи на своє розмаїття, що дає змогу впливати на економічні процеси системно та бачити ефективні напрями спрямування ресурсів.

Щорічний обсяг видатків державного бюджету визначається законом «Про Державний бюджет України» та тісно пов'язаний з економічною ситуацією в державі та суспільними пріоритетами. Структура видатків бюджету є важелем впливу на попит і капіталовкладення, галузеву і регіональну структуру національної економіки, її конкурентоспроможність на світових ринках.

Відповідно до Бюджетного кодексу України класифікація видатків бюджету відбувається [3]:

- за бюджетними програмами - програмна класифікація видатків і кредитування бюджету;
- за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів - відомча класифікація видатків і кредитування бюджету;
- за функціями, з виконанням яких пов'язані видатки - функціональна класифікація видатків і кредитування бюджету;
- за економічною характеристикою операцій, які здійснюються при їх проведенні - економічна класифікація видатків бюджету.

Бюджетні видатки використовуються для міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів з урахуванням вимог найбільш раціонального розміщення виробничих сил, вирівнювання регіональних

диспропорцій, потреб забезпечення економічного зростання в регіонах та у державі в цілому. Бюджетні видатки здатні активно впливати на економічне зростання завдяки, перш за все, першочерговому фінансуванню пріоритетних галузей економіки, що визначають науково-технічний прогрес, а також бюджетному фінансуванню наукових досліджень і розробок – існує пряма залежність між видатками бюджету на науку та темпами економічного зростання. Здійснення державних капіталовкладень в інфраструктуру створює умови для структурної перебудови, модернізації і технічного переоснащення економіки, залучення інвестицій зарубіжних країн, сприяє підвищенню попиту, зростанню обсягів виробництва, зменшенню рівня безробіття.

Відітимо, що обсяг та склад бюджетних видатків обумовлюється функціями і завданнями держави у забезпеченні суспільного розвитку, здійсненні соціально-економічних перетворень, ступенем державного регулювання економіки, рівнем і динамікою соціально-економічного розвитку та особливостями адміністративно-територіального устрою країни, пріоритетними напрямками суспільної діяльності. Поєднання цих факторів формує систему видатків бюджету країни на певному етапі суспільного розвитку в залежності від динаміки соціально-економічних процесів.

В умовах глобалізації економіки якість виконання державою своїх конституційних функцій та її фінансові можливості залежать від стану реального сектору економіки, який забезпечує наповнення бюджету і в якому створюється більша частина валового внутрішнього продукту. З метою мобілізації необхідних бюджетних ресурсів для фінансування інвестиційних та інноваційних проєктів держава має організовувати розподільчі процеси таким чином, щоб забезпечити надходження до бюджету у терміни та обсяги, потрібні для повноцінної реалізації відповідних цілей. Саме тому, важливим є аналіз та характеристика світового досвіду формування та розвитку бюджетних систем у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою.

1.2. Світовий досвід формування та розвитку бюджетних систем

Проведення структурних реформ та необхідність підтримки позитивної динаміки економічного зростання в Україні обґрунтовують актуальність наукового пошуку альтернативних джерел формування бюджетних ресурсів та вдосконалення механізму державного регулювання економічного розвитку. Світова практика демонструє, що за відсутності чіткої структури бюджетних джерел, відповідних якісних та кількісних показників стає неможливим досягнення необхідної динаміки та рівня розвитку економічних процесів.

Кожна держава прагне до соціально-економічної рівноваги, передбачуваності національної економіки, сталого економічного зростання, стійкості бюджетної системи, зростання рівня життя населення. Однак негативні тенденції (економічні кризи, терористичні загрози, стихійні лиха, старіння націй, посилення соціального напруження тощо) постійно підштовхують економічні системи країн світу реагувати на відповідні подразники. Так, аби уберегти свої бюджетні системи більшість країн почали використовувати середньострокове планування і розробку бюджетних стратегій для визначення пріоритетних проектів для фінансування, захисту бюджету від нецільового використання коштів на неефективні статті видатків тощо, оскільки значне зростання частки перерозподілу ВВП через бюджет негативно впливає на економічне зростання. Запровадження в бюджетному процесі стратегічного планування дозволяє виявити наявні фінансові ресурси всередині держави, зрозуміти як оптимізувати видатки бюджету аби посилити їх ефективність, знайти резерви для підвищення якості надання державою своїх функцій задля покращення соціально-економічного стану всередині країни.

Сьогодні розвинуті країни використовують дві форми державного устрою: унітарну (Франція, Японія), згідно з якою бюджетні системи складаються з державного та місцевих бюджетів, та федеративну (США, Великобританія), що

передбачає наявність федерального бюджету, бюджету членів федерації та місцевих бюджетів у складі бюджетної системи держави.

На сучасному етапі до основних пріоритетів бюджетної політики розвинених країн належать:

- запровадження та підвищення якості середньострокового бюджетного планування;
- створення та удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів, відносно як бюджетів усіх рівнів, так і конкретних бюджето-отримувачів, серед зазначених методів особливу роль відіграє бюджетування, орієнтоване на результат, середньострокове планування видатків в умовах бюджетних обмежень.

Сучасні провідні науковці за рівнем централізації ВВП виділяють три моделі фінансових відносин у суспільстві [43]:

– американська – заснована на максимальному рівні самофінансування юридичних осіб і самозабезпечення фізичних осіб та характеризується незначним рівнем бюджетної централізації (в межах 25–30% ВВП);

– західноєвропейська – пов'язана з паралельним функціонуванням державних і комерційних установ у соціальній сфері. Державна соціальна сфера є розгалуженішою, ніж у країнах з американською моделлю. Рівень централізації помірний (35–40% ВВП);

– скандинавська – представлена розгалуженою державною соціальною сферою, що створює передумови для найбільшої соціальної стабільності й забезпечення. Характеризується високим рівнем централізації ВВП (50–60%).

Спільним чинником впливу на величину видатків для Казахстану і України, незважаючи на суттєву різницю в їх рівні, є важливість урахування, що

країни є багатими на природні ресурси та акумулюють значну частину доходів від експорту сировини. За таких умов важливим є створення накопичуваних фінансових активів, метод, який активно застосовуються тією ж Норвегією [44].

Спрямування коштів на реалізацію пріоритетних завдань держави, що мають на меті розробку та використання інноваційних технологій, розвиток людського капіталу, є важливим напрямом ефективної бюджетної політики. Якість та обсяг людського капіталу держави – важливий фактор забезпечення її економічного зростання.

У розвинених країнах держава бере на себе значну частину витрат на відтворення людського капіталу, стимулюючи попит на наукові знання та фінансування програм інноваційного розвитку. Держава, впливаючи на поступове підвищення якості людського капіталу, збільшення кількості висококваліфікованих кадрів та на відповідне використання їх потенціалу, підвищує можливості країни у забезпеченні економічного зростання. В концепціях розвинених країн пріоритетом є побудова інноваційних економік.

Світова економіка характеризується розвинутими інформаційними технологіями та глобальною комп'ютеризацією виробництва, що потребує формування інтелектуально розвиненої особистості, провідну роль у якому відіграє якісна освіта. Це зумовлює зростання обсягів державного фінансування освіти з метою створення умов для подальшого розвитку національного суспільства як високоосвіченого та високо-інтелектуального співтовариства, здатного забезпечувати підвищення конкурентоспроможності економіки країни на світовому ринку. У більшості країн світу державний сектор безпосередньо надає послуги у сфері початкової і середньої школи. Це зумовлює фінансування відповідних потреб на рівні близько 90% від загальної суми витрат на освітні послуги [28].

Наприклад, Сінгапур впроваджує спрощену систему надання грантів компаніям, що активно розвивають інноваційну діяльність. Країни, що

розвиваються також враховують важливість інвестиційно-інноваційної складової у концепціях розвитку.

Прогнозний сценарій розвитку світу до 2035 року зроблений Національною розвідувальною радою США повністю переплітається з темою інновацій. Це вмотивовано тим, що висока інноваційна активність є одним із головних чинників досягнення високих темпів зростання економіки та її структурної модернізації. Причому стимулювання інноваційної діяльності стало головним напрямом економічної політики, який наразі розвивають уряди більшості держав світу, ставлячи собі за мету забезпечення високого рівня конкурентоспроможності своїх національних економік. Відбувається перехід на інноваційний тип економічного розвитку, який базується на використанні інтелектуального, наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалів [31].

Показники фінансування інновацій в Україні відрізняються від аналогічних світових значень. Так, Південна Корея спрямовує на наукові дослідження близько 58 млрд. дол., Японія — 143 млрд. дол., Китай — 226 млрд. дол., США — 497 млрд. дол., Україна — 0,6 млрд. дол. США.

Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки до ВВП була у Фінляндії — 3,17%, Швеції — 3,16%, Данії — 3,05%, Австрії — 2,99%, Німеччині — 2,87%, Бельгії — 2,46%, Словенії — 2,39%, Франції — 2,26%; меншою — у Чорногорії, Румунії, Кіпрі, Латвії та Сербії (від 0,36% до ,77%) [27].

Основну частину фінансування наукових досліджень у Західній Європі здійснює держава: у Великій Британії — 62%; Німеччині — 78%; Франції — 74%; Нідерландах — близько 70%; Бельгії — майже 100%. Взаємодія держави, науки та бізнесу [31].

У сучасних умовах інноваційна діяльність виступає основою динамічного розвитку економіки та забезпечує своєчасне та якісне наповнення бюджету, а також високий рівень конкурентоспроможності країни на світовій арені. Суть

інновацій полягає у високій доданій вартості протягом тривалого періоду. Відповідно стратегія розвитку країни, регіону, окремої галузі повинна бути заснована на створенні високої доданої вартості через введення інновацій.

Бюджетна політика є одним із вагомих інструментів забезпечення структурного реформування основних напрямів та сфер діяльності суспільства, посилення конкурентоздатності галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення. Питання дієвості бюджетної політики набувають особливого значення в умовах трансформації економіки, визначення ефективних механізмів економічного розвитку країни. Виходячи із необхідності завдань, які стоять перед державою та суспільством на етапі економічних перетворень, важливим є розробка дієвої бюджетної політики та відповідно стратегії бюджетного регулювання.

РОЗДІЛ 2 СТАН БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ 2.1. Особливості формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень

Бюджетна система – це потужний інструмент забезпечення макроекономічної стабілізації та подальшої активізації процесів економічного розвитку.

Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки.

Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, повинна забезпечувати ефективний вплив на соціально-економічні процеси.

Державний бюджет – це основний інструмент економічного планування, макроекономічної стабілізації та економічного зростання, оскільки формування доходної і видаткової частини державного бюджету пов'язане з основними макроекономічними показниками [18]. Призначення бюджету в державі

реалізується через систему економічних відносин, які мають трирівневу структуру (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Структура економічних відносин при реалізації бюджетної політики

Соціально-економічний розвиток України залежить від бюджетної політики у сфері державних видатків. Останніми роками державний бюджет спрямовано на підвищення рівня добробуту громадян та розвиток економіки, що включає соціальний захист населення, стійке економічне зростання, підтримку розвитку базових галузей економіки, реалізацію інфраструктурних проектів. Основними напрямками використання бюджетних коштів визначено економічну та соціальну сферу, національну оборону, державне управління та міжнародні відносини та обслуговування боргу.

Положення Основних напрямів бюджетної політики на 2019-2021 рр. встановлюють підходи до формування бюджетів, визначають завдання бюджетної політики і спрямовані на забезпечення економічного зростання та сталого розвитку суспільства, визначення пріоритетів використання бюджетних коштів, реалізацію виваженої та послідовної податкової та бюджетної політики, зокрема у середньостроковій перспективі, підвищення якісної та кількісної ефективності у розподілі державних коштів на потреби населення України, в умовах економічних перетворень.

Проаналізувавши динаміку прогнозних показників Державного бюджету на 2019-2021 роки було виявлено, що у запропонованому проекті планувалося зростання валового внутрішнього продукту України на рівні 11,9%, що є

можливою позитивною тенденцією. Темп зростання реального валового внутрішнього продукту за цей період прогнозується у розмірі 2,2%. Індекс споживчих цін зменшиться на 0,2%, що призведе до збільшення власних заощаджень населення. Рівень безробіття також зменшиться на 2,4%, що є досить позитивним у реалізації основних напрямів бюджетної політики України. Обмінний курс гривні до долара США збільшиться на 1,3%, що пов'язано із зростанням рівня інфляції. Також у постанові про основні напрями бюджетної політики на 2019-2021 роки були визначені основні завдання бюджетної політики, що дозволяють покращити економічне та фінансове становище у державі, які систематизовано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні завдання бюджетної політики в Україні на 2019-2021 роки

Показник	Ціль
Граничний обсяг дефіциту державного бюджету	2,2% ВВП
Показник граничного обсягу державного боргу	< 56,0% ВВП
Граничний обсяг надання державних гарантій	3% доходів загального фонду Державного бюджету
Обсяг державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів	> 1,8 млрд грн
Використання коштів позик для соціально-економічного розвитку	18 млрд грн

Бюджетна політика щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин буде спрямована на удосконалення інструментів бюджетного планування, продовження процесів зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів, а також створення дворівневої системи міжбюджетних відносин. На практиці це втілюватиметься у запровадженні середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, застосуванні програмно-цільового методу бюджетування в

усіх місцевих бюджетах, розширенні власних доходів місцевих бюджетів. Варто зазначити, що ці показники є прогнозними та середньозваженими. При необхідності або при економічно-політичних змінах вони можуть бути переоцінені та сформовані з урахуванням змін. Ці зміни можуть бути пов'язані з нестабільністю грошової одиниці, зміцненням або занепадом ВВП, інших причин.

Поряд з цим, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України було розроблено Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки [39].

Метою даного документу є визначення можливих сценаріїв розвитку економіки України на 2020-2022 роки та кількісних орієнтирів реалізації таких сценаріїв, як основи для прийняття управлінських рішень, а також формування середньострокових орієнтирів розвитку для бізнесу та інвесторів в умовах. Прогноз розроблений за сценарієм, який ґрунтується на аналізі розвитку вітчизняної економіки протягом 2016-2018 років, поточної економічної ситуації, припущеннях, які враховують вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, і базується на прогнозних розрахунках розвитку економіки України у 2020-2022 роках як у цілому, так і за секторами економіки.

Згідно прогнозу розвитку економіки України на 2020-2022 роки, на Україну очікує стабільний економічний розвиток у нових економічних реаліях, що зображено на рис. 2.2.

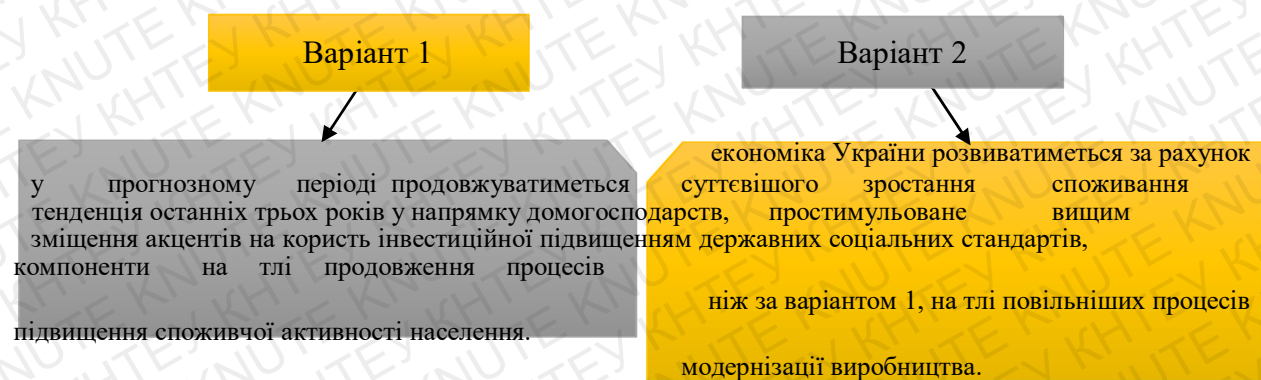

Рис. 2.2. Прогноз напрямів розвитку економіки України на 2020-2022 роки [39]

В той же час, даний Прогноз містить оцінку впливу на економіку України реалізації умов альтернативного сценарію, які передбачають можливе розгортання нової хвилі глобальної фінансово-економічної кризи, а також дію інших можливих зовнішніх та внутрішніх ризиків. В цілому, побудова прогнозу на 2020-2022 роки базується на ідеології, застосованій у Прогнозі економічного та соціального розвитку України на 2019-2021 роки, і є його логічним продовженням.

Прогноз розроблений за сценарієм, основою якого є здійснення реформ у відповідності з цілями, визначеними у стратегічних документах Уряду (зокрема, Стратегією подолання бідності, Стратегією розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, Експортною стратегією тощо) й спрямованими на створення сприятливих умов для досягнення Україною сталого економічного зростання та підвищення добробуту населення. Як результат, можна очікувати зростання економіки, що подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Прогнозні показники розвитку економіки України у 2020-2022 рр. [39]

Показник	2020		2021		2022	
	1 варіант	2 варіант	1 варіант	2 варіант	1 варіант	2 варіант
ВВП, %	3,3	3,6	3,8	3,6	4,1	3,3
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %	106	106,5	105,7	107,1	105,3	107

Якщо порівнювати Прогноз на 2019-2021 з Прогнозом на 2020-2022, то можна говорити про те, що ВВП все ж таки зростає швидшим темпом, ніж було прогнозовано раніше, однак індекс споживчих цін виявився вищим за

очікуваний. Це свідчить про те, що бюджетна політика в умовах економічних перетворень змінюється, враховуючи реальний стан економіки в державі.

В період 2019-2020 років інвестиції та реальне приватне кінцеве споживання, найімовірніше, залишились рушійними силами економічного зростання. Інвестиції зростають, у зв'язку із потребою модернізації виробництва та технологій, а також - завдяки фінансуванню інфраструктури. Споживання населення зростає у зв'язку зі зростанням оплати плати та пенсій. Варто відмітити, що середня заробітна плата значно зросла, на мою думку, це наслідки інфляції та зростання конкуренції на ринку праці, що пов'язана з міграцією працюючого населення закордон [40].

Обмінний курс гривні до долара США укріпився через макроекономічну стабільність, початок експорту зернових та великий притік іноземної валюти в країну. Ці всі фактори та показники безпосередньо є частиною бюджетної політики, адже завдяки їм органи влади мають повну інформацію про економічне становище держави, спеціалісти коригують стратегії розвитку на наступні періоди, регулюють потік коштів на ті, чи інші потреби суспільства, що є надзвичайно важливим у період економічного розвитку та реформації.

Досвід передових країн світу свідчить, що підтримка галузей економіки, в першу чергу сільського господарства та будівництва, через пряме фінансування є ефективним інструментом стимулювання їх розвитку. Такі заходи, як надання цільових дотацій із бюджету, компенсація процентних ставок за кредитами, механізми державно-приватного партнерства дозволяють підтримувати і забезпечувати стабільний і стійкий розвиток всієї економіки. Важливе значення в умовах фінансової глобалізації приділяється якості та обсягу людського капіталу. У європейських країнах держава фінансує значну частину витрат на відтворення людського капіталу, здійснює вплив на підвищення якості людського капіталу, збільшення висококваліфікованих кадрів та на використання їх потенціалу, стимулюючи при цьому попит на наукові знання та примножуючи можливості країни у забезпеченні економічного зростання.

Видатки бюджету на інвестування та інноваційний розвиток у довгостроковій перспективі забезпечують реалізацію цілей економічного і соціального розвитку країни. Для стимулювання розвитку інноваційної складової економіки, уряди країн у свою фінансову політику закладають надання державних гарантій під високотехнологічні інвестиційні проекти. Наприклад, економіка Китаю побудована на інноваційній моделі; наука в країні виступає каталізатором розвитку фінансової системи, підтримується державою на загальнодержавному рівні і у довгостроковій перспективі; фінансується одразу на трьох рівнях: державному, регіональному і муніципальному. Загалом, бюджетні видатки активно сприяють економічному зростанню за рахунок пріоритетного фінансування наукових досліджень, підтримки найважливіших галузей економіки, вирівнювання регіональних диспропорцій.

Слід відмітити, що в Україні бюджетним видаткам притаманна соціальна спрямованість у напрямі задоволення суспільних потреб у сфері охорони здоров'я, підтримки малозабезпечених верств населення, забезпечення соціального захисту і соціального забезпечення громадян.

Таким чином, можна стверджувати, що основною метою бюджетної політики є підвищення рівня та якості життя населення, що забезпечується через досягнення високих темпів економічного та фінансового зростання за рахунок створення нових робочих місць, підвищення доходів громадян та розширення фінансових можливостей країни. Досягається зазначене в першу чергу через макроекономічну стабільність та розвиток реального сектору економіки. При формуванні засад бюджетного регулювання щодо забезпечення економічного зростання та сталого розвитку соціальної сфери уряд враховує сучасні пріоритетні сфери використання бюджетних коштів, напрями бюджетно-податкової політики у середньостроковій перспективі. Бюджетна політика економічного зростання враховує збалансованість державного бюджету у середньостроковій перспективі, послідовність бюджетної політики та передбачуваність розподілу обмеженого фінансового ресурсу.

У цілому на даний час в Україні сформовано законодавче підґрунтя для забезпечення достатньо дієвого функціонування бюджетної системи країни, проведення послідовної бюджетної політики у сфері фінансового забезпечення витрат на розвиток економіки.

2.2. Аналіз розвитку бюджетних витратів на економічну діяльність

Міжнародна практика свідчить, що бюджетні витрати доцільніше перерозподіляти між пріоритетними секторами економіки, тим самим здійснювати фінансове оздоровлення підприємств реального сектору, створювати сприятливі макроекономічні умови для зростання економіки і надходжень до бюджетів. За допомогою витратів бюджету держава впливає на рівень зайнятості населення, пожвавлення ділової активності, стимулює попит, макроекономічне зростання, регулює цінову політику (рис. 2.3).

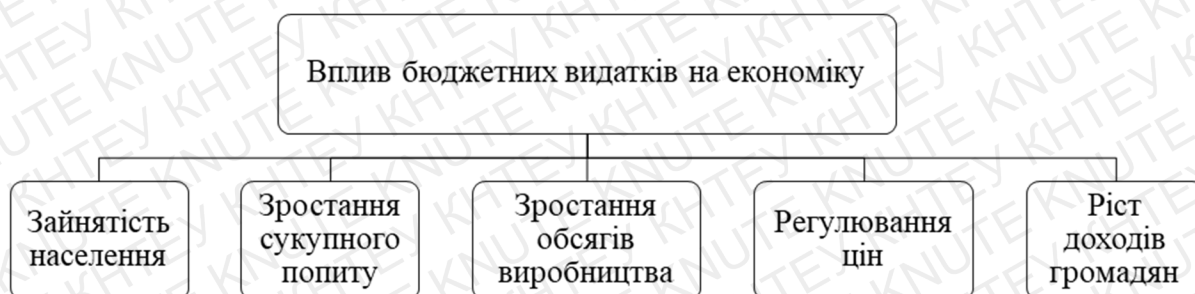

Рис. 2.3. Вплив бюджетних витратів на економіку країни [48]

Високими ризиками для української економіки під час світової кризи є падіння промислового виробництва, інфляція, відсутність надходжень до бюджету та значне збільшення позичкового фінансування бюджету, особливо – із зовнішніх джерел.

У 2020 році фінансування витратів державного бюджету здійснювалося відповідно до затверджених законом про бюджет показників. Незважаючи на складні макроекономічні умови, завдяки виваженій та послідовній бюджетній політиці Уряду вдалося за підсумками 2020 року закумуляувати достатній обсяг

ресурсу задля забезпечення фінансування всіх необхідних захищених статей видатків, видатків на національну безпеку і оборону, видатків на обслуговування державного боргу, видатків з Фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV2, спрямованих на підтримку населення та на подолання наслідків пандемії, а також низки інших видатків, які сприяли розвитку економіки та добробуту громадян.

При розрахунках показників Державного бюджету України на 2020 рік, затвердженого Законом України від 14.11.2019 № 294, було враховано основні прогнозні макропоказники, схвалені постановою Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 № 883. Зазначений макропрогноз передбачав подальше поступове прискорення економічного зростання в умовах забезпечення стабільності загальної макрофінансової архітектури. Зокрема, прогнозувалось: - зростання реального обсягу ВВП на 3,7% у 2020 році, 3,8% у 2021 році та 4,1% у 2022 році; - індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) – 105,5% у 2020 році, 105,3% у 2021 році, 105,1% у 2022 році [16].

На початку 2020 року вітчизняна економіка характеризувалась відносною макроекономічною стабільністю із перспективами економічного зростання. Підтримкою ВВП виступав як внутрішній попит (зокрема, спостерігалось зростання індексу фізичного обсягу роздрібною торгівлі двозначними темпами – «плюс» 13,5 відсотка у січні-лютому 2020 року), так і зовнішній (зокрема, зростання експорту товарів та послуг у I кварталі становило 1,2% у розрахунку до відповідного кварталу 2019 року).

Поворотною подією для глобального економічного розвитку став спалах гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARSCoV-2 у січні 2020 року у китайському місті Ухань, який швидко поширився у світі, зокрема у країнах ЄС та США, протягом I кварталу 2020 року. З метою протидії цьому захворюванню, майже всі розвинуті країни впровадили жорсткі карантинні обмеження, що призвело до стрімкого зниження економічної активності у світі вже у I кварталі 2020 року. Безпрецедентний рівень

невизначеності призвів до стрімкого погіршення ділових та споживчих очікувань, що створило значні ризики для розгортання світової рецесії [40].

Розгортання пандемії, різке падіння попиту та погіршення очікувань призвели до стрімкого погіршення кон'юнктури на світових товарних, в першу чергу сировинних та фінансових ринках. Так, станом на 31.03.2020 року ціна на нафту марки Brent знизилась майже у три рази, до 22,74 дол. США за барель (проти 66,25 дол. США за барель станом на 02.01.2020), ціни на сталь залежно від виду продукції в середньому від 10 до 15%, ціни на кукурудзу (Чикагська товарна біржа) – майже на 10%. В цілому, індекс товарних ринків (BCOM Index2) за I квартал 2020 року знизився майже на 24% [16].

Враховуючі нові реалії, провідні міжнародні фінансові організації суттєво погіршили прогнози економічного розвитку як окремих розвинутих країн (США, ЄС, Японії, тощо), так і світової економіки в цілому.

За оцінками МВФ (квітень 2020 року) прогнозувалось скорочення світового реального ВВП у 2020 році до «мінус» 3 відсотки, США до «мінус» 5,9 відсотка, країн ЄС до «мінус» 7 відсотків, Німеччини до «мінус» 7,5 відсотка, Великобританії до «мінус» 6,5 відсотка, Канади до «мінус» 6,2 відсотка, Бразилії до «мінус» 5,3 відсотка, Мексики до «мінус» 6,6 відсотка, Польщі до «мінус» 4,6 відсотка, Чехії до «мінус» 6,5 відсотка і України до «мінус» 7,7 відсотка [16]. Тому, з метою актуалізації прогнозу в умовах негативного впливу на розвиток світової та вітчизняної економік кризових явищ, спричинених виникненням і поширенням коронавірусної хвороби COVID-19, було прийнято постанову КМУ від 29.03.2020 № 253 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 травня 2019 р. № 555». Показники уточненого макропрогнозу було враховано під час внесення змін до бюджету на 2020 рік (табл.2.3).

Таблиця 2.3.

Основні макроекономічні показники України у 2017 – 2020 роках

	2017	2018	2019	2020
--	------	------	------	------

Показники	Факт	Факт	Факт	Прогноз	Факт	Відхилення
Номінальний ВВП , млрд гривень	2983,9	3560,6	3978,4	3985,5	4194,1	208,6
ВВП реальний , темп зростання, відсотків	2,5	3,4	3,2	-4,8	-4,0	0,8
Темпи приросту споживчих цін , відсотків, грудень до грудня попереднього року	13,7	9,8	4,1	11,6	5,0	-6,6
Темпи приросту цін виробників , відсотків, грудень до грудня попереднього року	16,5	14,2	-7,4	12,0	14,5	2,5
Середньомісячна заробітна плата , грн	7104	8865	10497	10706	11591	885
Зміна реальної заробітної плати* , відсотків	19,1	12,5	9,8	-4,5	7,4	11,9
Зміна експорту товарів та послуг , у відсотках до попереднього року	17,2	9,7	7,4	-5,5	-4,6	0,9
Зміна імпорту товарів та послуг , у відсотках до попереднього року	19,5	12,5	7,8	-10,0	-17,9	-7,9
Припущення прогнозу: Обмінний курс , гривень до долара США (середній)	26,6	27,2	25,8	30,0	27,0	-3,0

Джерело: Держстат, НБУ, прогноз Уряду.

* номінальна середньомісячна заробітна плата працівників, скоригована на індекс споживчих цін;

Україна як і більшість країн також зазнала негативного впливу внаслідок поширення COVID-19. Запроваджені жорсткі карантинні заходи впродовж

березня-травня 2020 року передбачали фактичну заборону діяльності підприємств низки видів економічної діяльності (в першу чергу транспорту та сфери послуг), що негативно вплинуло на економічну динаміку в першій половині 2020 року. У результаті зростання рівня невизначеності відбулось погіршення ділових та споживчих настроїв, що негативно вплинуло на рівень споживання та інвестицій [16].

Внаслідок впливу пандемії на світову економіку суттєвого скорочення зазнав і зовнішній попит. Наслідки карантинних обмежень та різкого скорочення попиту у вигляді скорочення економічної активності почали проявлятися вже у I кварталі і досягли свого піку у II кварталі 2020 року. По мірі відходу від жорстких карантинних заходів та адаптації суб'єктів господарювання до нових умов, на початку II півріччя 2020 року економіка почала швидко відновлюватися. Основними драйверами економічного відновлення стали внутрішній споживчий попит на фоні підвищення заробітної плати та покращення зовнішнього попиту на товари вітчизняного експорту в умовах відновлення цін на основні сировинні товари.

Зважаючи на підтримку власних економік з боку Урядів провідних країн та враховуючи позитивні перспективи у розроблені вакцини від COVID-19, а також глобальне економічне відновлення, у другому півріччі 2020 року активізувався глобальний попит на сировинні товари, завдяки чому ціни на більшості ринків оновили річні максимуми.

Необхідно відмітити, що вітчизняна економіка продемонструвала вищу стійкість до впливу зовнішніх факторів, ніж під час попередніх криз. Фактичний курс гривні до долара США хоча і девальзував за підсумками року на 4,3% (у середньорічному розрахунку), виявився більш міцним, ніж було враховано в припущеннях зміненого прогнозу. Цьому сприяло покращення зовнішньоторговельного сальдо через скорочення експорту меншими темпами, ніж було враховано в прогнозі та більш швидке падіння імпорту. В свою чергу, помірні показники девальвації гривні дозволили уникнути виникненню

суттєвого інфляційного тиску. Помірна інфляція та зростання номінальної заробітної плати, підтримане підвищенням мінімальної заробітної плати до 5 тис. грн з 1 вересня 2020 року, зумовили суттєве зростання реальної заробітної плати за підсумками року, тоді як при перегляді прогнозу очікувалось її скорочення.

Внутрішній споживчий попит у 2020 році демонстрував різноспрямовану динаміку. На зміну суттєвому зростанню у I кварталі, після впровадження карантинних обмежень та посилення негативних очікувань домогосподарств, у II кварталі 2020 року спостерігалось значне скорочення приватного споживання (найбільший від'ємний внесок у формуванні ВВП).

Однак, починаючи з другої половини минулого року в умовах адаптації домогосподарств до нових умов та послаблення карантинних обмежень спостерігалось швидке (порівняно із іншими компонентами ВВП) відновлення споживчого попиту. За вересень-грудень роздрібна торгівля зростала двозначними темпами (щомісячно на 11 – 15 відсотків до відповідного місяця 2019 року).

Важливим чинником підтримки споживчого попиту виступало зростання реальної заробітної плати на 7,4% на фоні продовження політики Уряду щодо підвищення мінімальної заробітної плати (на 15,4%) та відновлення економічної активності наприкінці року. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника за 2020 рік зросла на 10,4 відсотка порівняно з 2019 роком та становила 11591 гривень, що у 2,4 раза вище рівня середньозваженої мінімальної заробітної плати (в розрахунках змін до бюджету був врахований прогноз середньої зарплати у сумі 10706 гривень).

Відновлення споживчого попиту у другій половині 2020 року сприяло зростанню обороту роздрібною торгівлі, який за підсумками року збільшився на 8,4%. Також спостерігалось зростання індексу будівельної продукції у 2020 році на 4 відсотки на фоні зростання будівництва інженерних споруд на 14,8%. Цьому сприяло збільшення витрат на розвиток інфраструктури за рахунок бюджетних коштів.

Водночас транспортна сфера відновлювалась більш повільно, що зумовлено насамперед обмеженнями для пасажирського транспорту в умовах епідемічних зонувань всередині країни та посиленням карантинних обмежень у світі. За підсумками 2020 року, пасажирообіг скоротився на 53,9%. Вантажобіг скоротився на 14,3% насамперед унаслідок зменшення вантажообігу трубопровідним транспортом на 33,7%. За попередніми даними Держстату, обсяги виробництва промислової продукції у 2020 році зменшились на 5,2% до попереднього року. Зазначена динаміка стала наслідком значного скорочення як внутрішнього попиту, зокрема, інвестиційного (виробництво інвестиційних товарів у 2020 році скоротилось на 21,6%), так і зовнішнього. Скорочення попиту на кінцеву продукцію через систему міжгалузевих зв'язків зумовило скорочення товарів проміжного споживання на 4,1%. Серед основних видів діяльності найбільше скорочення спостерігалось у переробній промисловості — на 6,9%, в той час як добувна промисловість скоротилась на 3,1%, а постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря — на 1,3%. У переробній промисловості, за підсумками 2020 року, найбільше скорочення продемонструвало машинобудування — «мінус» 18,5% (через скорочення інвестиційного попиту); виробництво меблів та іншої продукції, ремонт, монтаж машин й устаткування — на 11,5%; металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, — на 9,1% (через погіршення світової кон'юнктури). За даними Мінекономіки, у 2020 році зібрано 65,4 млн тонн зерна, що майже на 10 млн тонн нижче за обсяги збору 2019 року, через гіршу врожайність внаслідок складних погодних умов. Сільськогосподарське виробництво у 2020 році продемонструвало скорочення на 11,5% на фоні зниження індексу продукції рослинництва на 13,9%. Звуження власних ресурсів підприємств (прибуток прибуткових підприємств за січень – вересень 2020 року зменшився на 9,5% і становив 411,8 млрд грн, збитки зросли у 2,8 раза до 318,5 млрд грн), обмеженість доступу до фінансових ресурсів та

негативні очікування призвели до зменшення обсягу капітальних інвестицій за дев'ять місяців 2020 року на 35,4% до 268,0 млрд гривень [16].

Поширення пандемії COVID-19 та впровадження карантинних заходів впродовж 2020 року вплинуло й на характер інфляційної динаміки: якщо в першій половині 2020 року під впливом різкого скорочення споживчого попиту інфляція уповільнилась і вийшла за нижню межу середньострокової інфляційної цілі (до 1,7% у травні до відповідного місяця попереднього року), то вже наприкінці 2020 року споживча інфляція повернулася до центральної точки цільового діапазону у $5\% \pm 1$ відсотковий пункт.

Основними чинниками, що вплинули на зростання споживчих цін наприкінці року, були посилення тиску з боку цін на продукти харчування, певне послаблення у IV кварталі 2020 року обмінного курсу гривні, що призвело до зростання цін на непродовольчі товари, а також зростання світових цін на сировинні товари, в тому числі енергоносії, які імпортує Україна. Індекс цін промислової продукції, за підсумками 2020 року, зріс на 14,5% в розрахунку грудень до грудня попереднього року, тоді як під час розрахунків змін до бюджету було враховано прогноз його зростання на 12%. Прискорення зменшення інфляційного тиску в I півріччі 2020 року та необхідність стимулювання економіки в умовах високої невизначеності щодо подальшого впливу пандемії COVID-19 створило передумови для зниження облікової ставки НБУ з 11% (з 31 січня 2020 року) до 6% (з 12 червня 2020 року), який наразі є найнижчим історичним рівнем [40].

За підсумками 2020 року, платіжний баланс було зведено з профіцитом 2 млрд дол. США проти профіциту в 6 млрд дол. США у 2019 році. Профіцит поточного рахунку платіжного балансу у 2020 році становив 6,6 млрд дол. США порівняно з дефіцитом у 4,1 млрд дол. США у 2019 році [16].

Проаналізуємо загальні показники доходів і видатків зведеного та державного бюджетів України в цілому і показники бюджетних видатків на економічну діяльність, зокрема (табл.2.4).

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2020 рік становила 1376,7 млрд грн, що на 86,8 млрд грн, або на 6,7 % більше ніж за 2019 рік.

Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила 82,6 %, неподаткових надходжень – 17%.

За 2020 рік Державний бюджет України отримав 1076 млрд грн, що на 77,7 млрд грн, або на 7,8 відсотка більше ніж за 2019 рік.

Таблиця 2.4.

Доходи і видатки Зведеного та Державного бюджетів України у 2019-2020 рр. [16]

Показники	Зведений бюджет				Державний бюджет			
	факт 2019рік	факт 2020рік	відхилення		факт 2019рік	факт 2020рік	відхилення	
			млрд грн	темп рррррррррррр %			млрд грн	темп рррррррррррр %
Доходи	1289,8	1376,7	868	6,7	998,3	1076,0	777	7,8
Видатки	1372,4	1595,4	223,0	16,3	1075,1	1288,1	213,0	19,8
Надання кредитів	122	155	3,3	-	115	150	3,5	-
Повернення кредитів	7,5	-9,8	-2,3	-	-7,3	-9,5	-2,2	-
Дефіцит	87,3	224,5	137,2	-	81,0	217,6	136,6	-

Загальна сума касових видатків Зведеного бюджету України за 2020 рік становила 1595,4 млрд грн, що на 16,3 %, або на 223 млрд грн більше ніж за 2019 рік.

У структурі видатків зведеного бюджету України найбільші частки припадають на соціальний захист та соціальне забезпечення (21,7%), на економічну діяльність (16,5%), на освіту (15,8 %), на охорону здоров'я (11 %), на громадський порядок, безпеку та судову владу (10 %), на обслуговування боргу (7,6 %), та на оборону (7,5 %).

Касові видатки Державного бюджету України за 2020 рік становили 1288,1 млрд грн, що на 19,8 %, або на 213 млрд грн більше ніж за 2019 рік [16].

Найбільшу питому вагу серед видатків в загальному обсязі Державного бюджету України становили такі:

- соціальний захист та соціальне забезпечення – 25,1%;
- економічна діяльність – 13,1%;
- міжбюджетні трансфери – 12,4%;
- громадський порядок, безпека та судова влада – 12,2%;
- обслуговування боргу – 9,3%; □ оборона – 9,3%.

Зазначимо, що відповідно до функціональної класифікації видатків, у 2020 році видатки на економічну діяльність за зведеним бюджетом збільшилися на 70,5 % до 262,9 млрд грн, у тому числі за державним бюджетом – в 2,3 раза до 169 млрд грн.

Значне зростання видатків державного бюджету за функцією «Економічна діяльність» у звітному періоді обумовлено тим, що за програмою «Розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення» у 2020 році здійснено видатків у сумі 85,4 млрд грн, відтак як у 2019 році лише 17,6 млрд гривень.

На фінансування тієї чи іншої галузі економіки в Україні має вплив пріоритетність, сезонний фактор та наявність коштів в бюджеті. Тому надзвичайно актуальним є правильний вибір галузей економіки, які в першу чергу потребують відповідної фінансової підтримки, та які забезпечують зростання ВВП в державі.

Отже, внаслідок пандемії COVID-19 макроекономічні умови 2020 року суттєво змінились порівняно з попередніми роками та навіть з ситуацією на початок року. Шокове скорочення попиту та карантинні обмеження змусили всі країни світу переглядати власні економічні прогнози. Очікування подальшого розвитку змінились на передбачення світової рецесії. Разом з цим, українська економіка виявилась більш підготовленою та стійкою до нових викликів, ніж під час попередніх криз і пройшла період турбулентності із значно меншими втратами, ніж очікувалось. Фактично більш міцний курс, менша інфляція та нижчі обсяги імпорту товарів та послуг, ніж це було враховано у змінах до

макроекономічного прогнозу, сприяли пост-шоковому відновленню економіки та позитивно відобразились на добробуті населення.

Можна стверджувати, що бюджетні видатки на економічну діяльність потребують особливої уваги щодо доцільності та ефективності витрачання бюджетних коштів. Забезпечення розвитку національної економіки та створення для цього відповідних умов – одна із функцій держави. Спрямування коштів на формування ринкового середовища, управління економікою, підтримку пріоритетних, базових та малорентабельних галузей (наприклад, у сільському господарстві – сприяння розвитку тваринництва, в енергетиці – підтримка вуглевидобувних підприємств та реформування державного сектора вугільної промисловості, у транспорті – розвиток і утримання автомобільних доріг і т. д.) здійснюється як з державного, так і з місцевих бюджетів.

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

3.1. Інституційні засади розвитку бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку держави

Економічний розвиток, зростання та бюджетна політика знаходяться у тісному взаємозв'язку. Перманентне зростання обсягів реального валового регіонального продукту та доходів бюджетів супроводжується якісними перетвореннями в економіці (змінami в технологіях виробництва та появою нових галузей) та бюджетній політиці; зміни у підходах розподілу та перерозподілу доходів позитивно впливають на економічний ріст з лагами в часі.

Досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни залежить від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей інституціонального середовища, функціонування фінансово-економічних відносин, динаміки соціального розвитку. Одним із інструментів державного

регулювання соціально-економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, яке забезпечує розробку основних напрямів формування та використання бюджетних коштів у середньостроковій перспективі. Перспективне бюджетування створює умови для вирішення важливих проблем впливу держави на економічний розвиток.

Бюджет є ефективним засобом регулювання соціально-економічного розвитку країни. Система бюджетного регулювання базується на цілісній сукупності фінансових та економічних взаємовідносин, різноманітних інституційних бюджетних елементів стосовно вибору й реалізації головних напрямів здійснення бюджетної політики, планування та прогнозування основних бюджетних показників, напрямів використання бюджетних ресурсів, проведення контрольних операцій щодо виконання показників бюджету, досягнення запланованих соціально-економічних цілей й завдань [42].

Пріоритетним також є застосування регуляторного механізму бюджетної політики, що ґрунтується на поєднанні бюджетного регулювання в системі доходів та видатків бюджету, міжбюджетних відносин та державного боргу. Задля розробки та впровадження фінансово-бюджетного регулювання на протязі деякого періоду бюджетна політика повинна розроблятися на основі циклічності економічного розвитку фінансової системи, стану державних фінансів та розрахункового значення запасу стійкості такої бюджетної системи, значне зменшення якого здатне зумовити ускладнення в здійсненні дієвого бюджетного регулювання стосовно позитивної дії на показники економічного росту. Інституційний підхід, в такому випадку, включає в себе аналіз бюджетного регулювання як цілісної та динамічної системи, яка постійно вдосконалюється відповідно до головних макроекономічних завдань розвитку країни [48].

Бюджетна політика є одним з дієвих інструментів впливу на динаміку та якісний рівень соціально-економічного розвитку країни. Використання інструментів та важелів бюджетного механізму має здійснюватись з урахуванням впливу сукупності економічних, інституційних та соціальних факторів.

Бюджетна політика є вагомою складовою державного регулювання циклічних коливань економіки, важливим є забезпечення поступової адаптації бюджетного механізму до змін економічного середовища. В умовах трансформації економіки, посилюється роль бюджетної системи для досягнення макроекономічної стабілізації та подальшого відновлення економічного зростання.

Важливим є формування прогнозних показників бюджетного дефіциту виходячи із принципів макроекономічної стабільності, достатнього рівня обґрунтованості обсягу та структури джерел фінансування, пріоритетності внутрішніх запозичень. В умовах економічних перетворень доцільно використовувати бюджетний дефіцит як інструмент стимулювання економічного розвитку, натомість в період економічного підйому важливим є зменшення його рівня або ж ухвалення бюджету із профіцитом. Рівень дефіциту бюджету впливає на зростання показника інфляції, стан фінансового ринку, показники державного боргу, тому доцільним є використання механізму дефіцитного фінансування економіки спрямованого на досягнення відповідної результативності економіки та реалізацію довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку.

Залежно від здатності держави мобілізувати фінансові ресурси до бюджету й ефективно використовувати кошти визначається ступінь впливу на формування фондів споживання та нагромадження. Як відомо, джерелом надходжень до бюджету є ВВП, тому для його зростання необхідно активізувати економічну діяльність. Платежі до бюджету мають бути справедливими й оптимальними для нарощування дохідної бази бюджету і спрямування видатків на виконання пріоритетних завдань. За обмеженості видатків бюджету буде неможливим ефективно регулювати соціально-економічні процеси в країні, зокрема підтримувати фінансову стабільність. Крім того, у такому разі зменшується роль бюджету в державному регулюванні економічного розвитку.

Доцільним є запровадження довгострокового прогнозування фінансово-економічних показників, викликане необхідністю оцінки впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на бюджетну стійкість в період

трансформаційних перетворень з урахуванням циклічності економічного розвитку. Однією з головних цілей довгострокового бюджетного прогнозування є узгодження бюджетної політики з завданнями якісного економічного зростання, підвищення рівня добробуту населення, результативності соціально-економічних реформ в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Крім того, реалізація прогнозування показників бюджетної стійкості на довгострокову перспективу підвищить обґрунтованість прийняття бюджету із дефіцитом, ефективність бюджетних видатків, у тому числі за рахунок кореляції росту видаткової частини бюджету з динамікою сукупності макроекономічних показників розвитку [49].

Бюджетне регулювання розвитку економіки та підвищення показників його результативності актуалізують необхідність модернізації та вдосконалення системи прогнозування бюджетних показників на середньо- та довгострокову перспективу. Обґрунтованість та об'єктивність прогнозування розвитку фіскальної системи, боргового навантаження, обсягів та структури капіталовкладень в економіку країни значною мірою впливають на темпи економічного зростання, рівень розвитку економіки, показники виконання державою її основних функції, інвестиційний клімат в країні. Бюджетне прогнозування та планування доцільно будувати на оцінці характеристик та тенденції суспільного розвитку, врахуванні впливу різних етапів економічної циклічності та економічних факторів, що здійснюють безпосередній вплив на показники фінансово-бюджетної стійкості та збалансованості.

Відзначимо, що поряд із середньостроковим прогнозуванням необхідно також розглянути методологічні особливості і характеристики процесів планування та прогнозування доходів бюджету як детермінанти ефективної реалізації фіскальної політики. Прогнозування та планування доходної частини бюджету розвитку відіграють чільну роль у бюджетному механізмі: саме у процесі їх здійснення дається всебічна оцінка того, який обсяг фінансових ресурсів, що залучаються за допомогою цього механізму, достатньою мірою

забезпечить виконання покладених на державу функцій та завдань. Об'єктивність, відтак і результативність прогнозування та планування доходів бюджету справляє визначальний вплив на обсяги та структуру бюджетних видатків, отже, й на пріоритети фіскальної політики загалом [49].

В сучасних умовах трансформації економіки зростає актуальність ґрунтовного аналізу та розробки дієвих механізмів щодо здійснення бюджетного прогнозування та планування. Зазначена мета передбачає прийняття довгострокової стратегії розвитку економіки. Важливим в процесі розробки планів розвитку країни та секторів її економіки є оцінка та врахування лагових ефектів прийняття рішень, їх адаптація до коливань економічної кон'юнктури з метою якомога кращого розкриття фінансового потенціалу.

На етапі розробки стратегії доцільним є аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, рівень їх взаємодії та впливу. Обґрунтованим є виявлення основних можливостей, обмежень, тенденцій, пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства; обґрунтування основних показників розвитку бюджетної системи на середньо- та довгострокову перспективу; здійснення аналізу та розрахунку необхідного обсягу ресурсів, в тому числі фінансових для досягнення цілей та завдань соціально-економічного розвитку країни; посилення рівня координації дій між фінансовими інститутами, що спрямовано на стимулювання темпів економічного зростання; науково-технічне, інформаційне, ресурсне та кадрове супроводження державної фінансової політики в частині сприяння збалансованому соціально-економічному розвитку [51].

Доцільним також є підвищення фінансово-економічної стійкості бюджетної системи шляхом використання адаптивних інструментів мінімізації негативних наслідків економічних коливань, розрахунок показника бюджетного дефіциту на основі врахуванням необхідності зменшення розмірів бюджетного фінансування у валовому внутрішньому продукті, стимулювання економічного зростання та суспільного добробуту.

Наукові дослідження останніх років та практика бюджетного регулювання економічного розвитку підтверджують тісний взаємозв'язок між часткою державного боргу в структурі валового внутрішнього продукту та показниками економічного зростання. Зазвичай такий вплив є негативним, адже накопичення боргових зобов'язань в країні може призвести до обмеження споживання в середньостроковій або довгостроковій перспективі. Також характерним є зростання боргового навантаження на бюджет, що у свою чергу призводить до обмеження можливості державних органів влади в повній мірі фінансувати пріоритетні для країни сфери. Необхідність погашення не лише тіла боргу, а й відсотків за ним, при неефективному використанні запозичених коштів може призвести до виникнення замкнутого кола боргу, коли в держави немає іншого виходу як фінансувати погашення отриманих раніше позик за рахунок відкриття нових. Проте, при використанні залучених фінансових ресурсів на стимулювання розвитку реального сектору економіки, формуванні передумов розширеного відтворення та фінансуванні зростання продуктивності капіталу накопичений державний борг може стати інструментом економічного зростання.

Таким чином, важливим є розвиток інституційних підходів до середньострокового фінансово-бюджетного прогнозування, що буде сприяти посиленню ефективності визначення показників доходної та видаткової частини бюджету, податкового навантаження, державного боргу і бюджетного дефіциту, підвищення обґрунтованості значень індикаторів соціально-економічного розвитку країни. Використання програмно-цільового методу планування в системі управління соціальним та економічним розвитком країни являється базою для формування новітньої організації здійснення бюджетного процесу, запровадження дієвих принципів та методів бюджетування, покращення самостійності та зростання відповідальності всіх органів влади, підвищення ефективності здійснення державного управління.

3.2. Напрями підвищення ефективності формування видатків бюджету як інструменту забезпечення економічного зростання

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин в Україні характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави та регіонів.

Установлення зв'язку між результатами бюджетної програми та виділеними коштами на її виконання передбачило запровадження програмно-цільового методу, який надав можливість: підвищити рівень прозорості виконання бюджету та відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення поставлених цілей; здійснити оцінку ефективності та раціональності використання бюджетних коштів; упорядкувати діяльність і взаємовідносини головних розпорядників бюджетних коштів та відповідальних виконавців бюджетних програм; узгодити пріоритети бюджетної політики із стратегічними завданнями соціально-економічного розвитку країни, рівень бюджетних асигнувань з наявними бюджетними коштами; підвищити якість формування та реалізації бюджетної політики. Програмно-цільовий метод передбачив принципову зміну в управлінні бюджетом, перехід до децентралізованої моделі. Запровадження програмно-цільового методу як у країнах з розвинутою, так і з трансформаційною економікою відбувалося поетапно за такими напрямками: визначення більш чітких цілей державних програм; створення нової системи підзвітності, пов'язаної безпосередньо з результатами діяльності головних розпорядників бюджетних коштів; запровадження інформаційних технологій, фіскального менеджменту з метою підвищення якості контролю за досягненням визначених цілей.

Ефективне та результативне використання бюджетних коштів також залишається однією з найважливіших проблем планування й виконання бюджету в умовах достатньо обмежених бюджетних ресурсів, і важливим кроком щодо вирішення цього питання є удосконалення системи управління видатками

бюджету в частині підвищення результативності їх використання. Основними завданнями водночас визначено обґрунтування пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, застосування принципів перспективного бюджетного прогнозування і планування; оптимізація бюджетних програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та удосконалення методології оцінки їх результативності; впровадження системи контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів, системи оцінки результативності бюджетних програм та діяльності розпорядників бюджетних коштів [53]. На цьому етапі розвитку державних фінансів важливим є підвищення ефективності видатків бюджету як дієвого інструменту впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Економічна сутність ефективності державних видатків як складової системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку полягає у сукупності досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень розвитку суспільного середовища. У сучасних умовах розвитку економіки доцільним є визначення відповідних інституційних засад бюджетного регулювання, розробка і проведення виваженої фінансово-бюджетної політики, підвищення результативності виконання бюджетних програм, посилення взаємозв'язку бюджетного планування та основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, удосконалення системи управління державними фінансами з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів, внутрішнього споживання, стимулювання економічної діяльності країни.

Видатки бюджету є дієвим інструментом фінансового регулювання, що має значний вплив на структурні перетворення в галузях економіки та соціальної сфери. Важливим є забезпечення оптимального розподілу обмеженого обсягу бюджетних коштів за напрямками соціально-економічного розвитку, забезпечення відповідності структури видатків бюджету визначеним

стратегічним цілям країни. Основна регулююча роль видатків бюджету полягає у перерозподілі валового внутрішнього продукту для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Видатки бюджету є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням. Визначені обсяги видатків бюджету детермінують стан розвитку економіки країни та рівень економічних відносин, що історично в ній склалися. Зміст і характер видатків бюджету полягає у забезпеченні виконання державою покладених на неї функцій. Призначення бюджетних видатків слугує задоволенню найважливіших потреб суспільства у розвитку економіки і соціальної сфери, державного управління, оборони, забезпечення громадського порядку, безпеки держави тощо. Видатки бюджету активно впливають на економічне зростання за рахунок направлення фінансових ресурсів у виробничі сфери економіки, що сприяє розвитку найважливіших галузей господарства, пріоритетному фінансуванню наукових досліджень, вирівнюванню регіональних диспропорцій, коригуванню рівня цін, зайнятості населення тощо. При формуванні планових показників видаткової частини бюджету важливим є врахування результативності виконання державних цільових та бюджетних програм за минулий період. Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватись на основі кінцевих цілей, передбачених планами діяльності головного розпорядника коштів на середньострокову перспективу. З метою забезпечення цільового та раціонального використання бюджетних коштів, необхідним є здійснення тематичного та комплексного моніторингу виконання програми на відповідних стадіях її реалізації. Потребує подальшого удосконалення механізм оцінки ефективності видатків бюджету за участі центральних органів державного управління, які формують фінансову політику. Необхідним є проведення стандартизації результативних показників за єдиними галузевими підходами, посилення ефективності заходів у сфері розробки та затвердження паспортів бюджетних програм. Актуальним є посилення результативності використання бюджетних коштів на реалізацію

інфраструктурних проєктів, наукоємних розробок. Водночас, необхідним є розбудова інституційного середовища для здійснення відповідних вкладень у виробничий капітал та удосконалення інструментарію державно-приватного партнерства [27].

Для України вкрай важливо підвищити ефективність витрачання бюджетних коштів, що зумовлює необхідність визначення етапів і критеріїв оцінювання ефективності видатків бюджету на всіх рівнях.

Пріоритетним завданням для бюджетного процесу в Україні є переорієнтація бюджетних програм у бік ефективності та результативності. Це завдання актуалізується в умовах залучення коштів міжнародних фінансових інституцій для фінансування бюджетних видатків.

Політику державних видатків можна вважати ефективною за умови збільшення співвідношення сукупного показника результативності бюджетних програм та загального обсягу видатків.

Важливою передумовою побудови демократичної держави є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування, оскільки розв'язання більшості фінансових питань саме на місцевому рівні є основою вирішення загальнодержавних соціально-економічних і політичних проблем у державі. Подальша реалізація реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку потребує розширення прав місцевих органів влади, зміцнення їх бюджетної самостійності та визначення відповідальності.

При обмеженості фінансових ресурсів в Україні надзвичайно актуальним питанням виступає оптимізація складу та структури видатків Державного бюджету України. Це зумовлено тим, що найбільша частка фінансових ресурсів держави перерозподіляється через Державний бюджет (70 %). Тому доцільність проведення дослідження в цьому напрямі є безумовно актуальним і має практичний та науковий інтерес.

Структурні заходи займають головне місце в процесі оптимізації складу видатків Державного бюджету. Ці заходи стосуються зміни пріоритетів фінансування, а саме, у сфері економічної діяльності – збільшення до оптимального рівня видатків державним підприємствам для підтримання їх рівня розвитку та сприяння їх стабілізації. Серед цих видатків першочерговому фінансуванню підлягають сільське господарство, паливно-енергетичний комплекс та обробна промисловість. Фінансування саме цих напрямків обумовлено тим, що в Україні: для сільського господарства є сприятливі кліматичні умови і найкраща земля (чорнозем); для паливно-енергетичного комплексу – велика кількість копалин, але низький рівень їх фінансування, а з тим і видобування, що є причиною залежності від інших країн; для обробної промисловості – високоякісна сировина, яка замість обробки експортується в інші країни, а після переробки знову скуповується Україною. Однак з метою зменшення тиску на Державний бюджет України пропонується часткова приватизація підприємств державної власності, тобто продаж частки, яка не перевищує 49 %. Це надасть можливість здійснювати постійний контроль і керівництво з боку держави, а також сприятиме активній підприємницькій діяльності на підприємствах України.

Сьогодні основною метою стратегії макроекономічної політики є забезпечення умов стійкого довготривалого зростання, яке сприяло б структурно-інноваційній та соціальній переорієнтації економіки, формування сприятливого інвестиційного середовища. Це потребує збереження принципу пріоритетності макроекономічної стабілізації. Треба враховувати і зворотній зв'язок – залежність макроекономічної збалансованості від результативності політики економічною зростання. Досвід засвідчує, що надійна фінансова, бюджетна та грошова стабілізація без стабільного реального сектору економіки не можлива, вона може бути лише короткотерміною. Тому одним із ключових завдань є: трансформація бюджетних ресурсів у чинник ефективного, соціально орієнтованого економічного зростання, забезпечення переорієнтації бюджетною

механізму, перетворення його в ефективний інструмент соціально-економічної стратегії [25].

Незбалансованість та низька ефективність державних фінансів, зокрема бюджету, що зберігаються і під час економічного зростання, зумовлені системними помилками бюджетної політики, її суто фіскальною спрямованістю.

Слід виходити з того, що основою вирішення фінансових, у тому числі бюджетних проблем держави, головною передумовою соціальної та структурно-інноваційної переорієнтації економіки є першочергове зміцнення фінансів суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб та домашніх господарств. Практикою доведено, що без цього будь-які дії правового, економічного чи адміністративного характеру бажаного результату не дадуть. З метою упередження негативних наслідків у бюджетній політиці на кожній із стадій бюджетного процесу мають бути оцінені досягнуті результати прийнятих рішень відповідно до поставленої мети і визначених завдань на наступний бюджетний рік.

У кінцевому підсумку бюджетна політика повинна мати головну мету – підвищення добробуту народу. Цього можна досягти шляхом стабілізації фінансового становища в державі, а саме:

- прийняття бездефіцитного бюджету,
- скорочення зовнішнього і внутрішнього боргу,
- розмежування повноважень і фінансових ресурсів між приватним сектором і державою, між центральними і місцевими органами виконавчої влади і на цій основі зниження рівня інфляції. Необхідно виходити з того, що бюджет – це форма обслуговування громадян за їхнім власним вибором. Тому підвищення бюджетними методами добробуту одних людей має здійснюватися без погіршення добробуту інших. У цьому зв'язку всі заходи у сфері бюджету, які не супроводжуються поліпшенням умов життя населення, є безперспективними й економічно недоцільними.

З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми формування бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку країни в контексті світового і вітчизняного досвіду, що дало змогу обґрунтувати такі висновки і пропозиції теоретичного та прикладного характеру.

По-перше, бюджетна система відіграє провідну роль у фінансовому забезпеченні економічного розвитку держави. На обсяги, склад і структуру бюджетних видатків впливають обсяги і характер функцій держави, адже в умовах товарно-грошових відносин будь-яка держава повноцінно зможе виконувати свої функції, маючи для цього необхідний обсяг бюджетних ресурсів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України бюджетна система складається з державного бюджету та місцевих бюджетів. Бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Видатки бюджету класифікуються за: функціями, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків); економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків); ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків); за бюджетними програмами (програмна класифікація видатків).

По – друге, формування обсягу та структури видатків бюджету на економічний розвиток є важливою складовою бюджетної політики для забезпечення розвитку суспільства.

Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, повинна забезпечувати ефективний вплив на соціально-економічні процеси.

Економічний розвиток України залежить від бюджетної політики у сфері державних видатків. Останніми роками державний бюджет спрямовано на підвищення рівня добробуту громадян та розвиток економіки, що включає соціальний захист населення, стійке економічне зростання, підтримку розвитку базових галузей економіки, реалізацію інфраструктурних проектів. Основними напрямками використання бюджетних коштів визначено економічну та соціальну сферу, національну оборону, державне управління та міжнародні відносини та обслуговування боргу.

По-третє, встановлено, що в розвинутих країнах світу бюджетні видатки мають тенденцію до зростання, що позитивно впливає на темпи росту промислового виробництва. Політика у сфері бюджету в країнах ЄС нині знаходиться у стані трансформації – пошуку нових, більш дієвих інструментів підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах скорочення відповідних витрат, необхідності реформування систем оподаткування, трудового та пенсійного законодавства, соціального захисту, медичного забезпечення. Нині у бюджетах більшості розвинутих країн зосереджено близько половини всього національного валового внутрішнього продукту, все більше фінансових ресурсів розподіляється саме через бюджет та соціальні фонди. У країнах ЄС зберігаються тенденції до достатньо високого рівня державних видатків.

По-четверте, міжнародна практика свідчить, що бюджетні видатки доцільніше перерозподіляти між пріоритетними секторами економіки, тим самим здійснювати фінансове оздоровлення підприємств реального сектору, створювати сприятливі макроекономічні умови для зростання економіки і надходжень до бюджетів. За допомогою видатків бюджету держава впливає на рівень зайнятості населення, пожвавлення ділової активності, стимулює попит, макроекономічне зростання, регулює цінову політику.

По-п'яте, на фінансування тієї чи іншої галузі економіки в Україні має вплив пріоритетність, сезонний фактор та наявність коштів в бюджеті. Тому

надзвичайно актуальним є правильний вибір галузей економіки, які в першу чергу потребують відповідної фінансової підтримки, та які забезпечують зростання ВВП в державі.

Отже, внаслідок пандемії COVID-19 макроекономічні умови 2020 року суттєво змінились порівняно з попередніми роками. Шокове скорочення попиту та карантинні обмеження змусили всі країни світу переглядати власні економічні прогнози. Очікування подальшого розвитку змінились на передбачення світової рецесії. Разом з цим, українська економіка виявилась більш підготовленою та стійкою до нових викликів, ніж під час попередніх криз і пройшла період турбулентності із значно меншими втратами, ніж очікувалось. Фактично більш міцний курс, менша інфляція та нижчі обсяги імпорту товарів та послуг, ніж це було враховано у змінах до макроекономічного прогнозу, сприяли пост-шоковому відновленню економіки та позитивно відобразились на добробуті населення.

По-шосте, встановлено, що бюджетні видатки на економічну діяльність потребують особливої уваги щодо доцільності та ефективності витрачання бюджетних коштів. Забезпечення розвитку національної економіки та створення для цього відповідних умов – одна із функцій держави. Спрямування коштів на формування ринкового середовища, управління економікою, підтримку пріоритетних, базових та малорентабельних галузей (наприклад, у сільському господарстві – сприяння розвитку тваринництва, в енергетиці – підтримка вуглевидобувних підприємств та реформування державного сектора вугільної промисловості, у транспорті – розвиток і утримання автомобільних доріг і т. д.) здійснюється як з державного, так і з місцевих бюджетів.

По-сьоме, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів – одна з ключових проблем виконання бюджету в більшості країн світу. Актуальна вона і для України, яка має обмежені бюджетні ресурси. З огляду на це важливим є як планування видатків (визначення пріоритетів при розподілі фінансових засобів, джерел їх фінансування), так і забезпечення контролю за цільовим і

результативним використанням коштів. При обмеженості фінансових ресурсів в Україні надзвичайно актуальним питанням виступає оптимізація складу та структури видатків Державного бюджету України. Визначено, що заходи з оптимізації видатків бюджету можна поділити на дві групи: структурні та організаційні.

По – восьме, з метою ефективного використання бюджетної системи як інструменту економічного розвитку в Україні необхідно: подолати гостру кризу, встановлюючи високий пріоритет для витрат на охорону здоров'я і адресну підтримку постраждалих від наслідків коронавірусу суб'єктів господарювання; забезпечити відновлення економіки, збільшуючи орієнтацію на більш широку підтримку з боку бюджетно-податкової і грошово-кредитної політики в залежності від наявних можливостей, в тому числі проводячи заходи, спрямовані на компенсацію збитків для накопичення людського капіталу внаслідок заходів самоізоляції; і нарешті, інвестувати в майбутнє, рухаючись в напрямку довгострокових цілей. Такі цілі включають: підвищення виробничого потенціалу, продуктивне використання можливостей, що створюються завдяки переходу на цифрові технології, і забезпечення справедливого розподілу вигод за рахунок зміцнення систем соціального захисту, освіти та професійного навчання працівників. Для забезпечення довгострокової стійкості боргової ситуації бюджетні заходи повинні визначатися в рамках надійних середньострокових бюджетних засад. Вважаємо, що цей адаптований до умов сьогодення підхід залишається актуальним і є визначальним керівним принципом для державних заходів на національному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутенко В.В. Роль бюджетної політики в системі забезпечення фінансової безпеки України. Вісник соціально-економічних досліджень. 2017.

№1. С. 170–179.

2. Бюджетна система: підручник / [А.Є. Буряченко, Л.П. Гладченко, С.Я. Кондратюк та ін.]; за наук. ред. В.М. Федосова, С. І. Юрія. — К.: Центр учбової літератури; Тернопіль: Економічна думка, 2012. — 871 с.

3. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

4. Гребеник К.В. Бюджетна політика як складова державного регулювання економіки. Бізнес Інформ. 2017. № 9. С. 193-198.

5. Грубляк О.М. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку держави . Молодий вчений. 2018. № 11(2). С. 1103-1106.

6. Далевська Т.А. Забезпеченість видаткових повноважень органів місцевого самоврядування / Т.А. Далевська // Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»: Херсон: Видавничий дім «Гельветика». – Вип.11. – Ч.1. – 2015. – С.143–148.

7. Дахнова О.Є. Оцінка стану бюджетної безпеки України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2018. Вип. 1. С. 345-352.

8. Дем'янчук О.І. Формування та реалізація фінансового потенціалу збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України: монографія. Острог, 2019. – 408 с.

9. Дибко Н. М. Теоретичні засади розвитку бюджетної політики. Економіка розвитку. 2018. № 2. С. 42-48.

10. Дуб А. Бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. № 2. С. 81-86.

11. Жибер Т.В. Вплив парламенту на бюджетний процес / Т.В. Жибер, М.О. Бугайчук // Фінансові механізми забезпечення розвитку економіки України

в сучасних умовах : зб. наук. матеріалів Всеукр.наук.-практ. конф., 15 квіт. 2016 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім.

Вадима Гетьмана», каф. фінансів, каф. фін. ринків. – Київ : Аграр Медіа Груп, 2016. – С. 28–30.

12. Жибер Т.В. Розвиток технологій бюджетного менеджменту / Т.В. Жибер, О. М. Сущенко // Вчені записки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана" ; відп. ред. А.Ф.

Павленко. – Київ : КНЕУ, 2012. – Вип. 14, ч. 1. – С. 119–125.

13. Західна О.Р. Аналіз доходів та видатків державного бюджету України.

Молодий вчений. 2018. № 2(2). С. 714-718.

14. Західна О.Р. Система видатків державного бюджету в сучасних умовах. Молодий вчений. 2018. № 9(2). С. 485-488.

15. Захожай К.В. Основні принципи і пріоритети макрофінансової стабілізації в контексті економічного розвитку держави / К.В. Захожай, О.Ю.

Жам // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – №9. – С. 34-39.

16. Звіт про виконання Зведеного та Державного бюджетів України за 2019-2020 рр. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL:<https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>.

17. Каліновський Р.О. Вплив бюджетного дефіциту на реалізацію стабілізаційної політики держави. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2018. Вип. 1. С. 27-33.

18. Каліновський Р.О. Роль видатків державного бюджету у проведенні стабілізаційної політики в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2018. Вип. 30(3). С. 12-15.

19. Карлін М. І. Управління дефіцитом бюджету України: проблеми та перспективи. Економічний форум. 2017. № 1. С. 188-197.

20. Кириленко О.П. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О.П. Кириленко Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”», 2015. – 396 с.
21. Коляда Т. Сутність та значення бюджетної стратегії у забезпеченні фінансування основних напрямків соціально-економічного розвитку держави. Економічний аналіз. 2013. Т. 12(2). С. 237-241.
22. Кондратюк С.Я. Рационалізація видатків державного і місцевих бюджетів в Україні/ С.Я. Кондратюк // Фінанси, облік і аудит. – 2014. – Випуск 2 (24). – С. 51-64.
23. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
24. Крикун Т.І. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки // Фінансова політика у системі соціально-економічного розвитку України: всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 10-11квітня, 2019р.): тези доп. / І.Я. Чугунов, М.В. Тарасюк, Т.В. Канєва та ін.; відп. за вип. І.Я. Чугунов. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – 149 с.
25. Курило О.В. Стратегія реформування державних фінансів в Україні / О. В. Курило // Молодий вчений. - 2016. - № 7. - С. 67-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_7_19.
26. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: [моногр.] / Л. В. Лисяк– К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
27. Макогон В. Бюджетні видатки у системі соціально-економічного розвитку країни // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. №3.
28. Максюта А.А., Чугунов І.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету.

2012. № 3. С. 45–54.

29. Опарін В.М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні // Фінанси України. 2015. -- №6. -- С. 29-43.

30. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

31. Пасічник В.А. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень.

Бізнес Інформ. 2017. № 12. С. 126-131.

32. Про відкритість використання публічних коштів [Електронний ресурс]: Закон України від 11 лютого 2015 р. № 183-VIII. – Режим доступу: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-VIII>.

33. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2404-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

34. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

35. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс] : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

36. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

37. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

38. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 №5/2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

39. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents>.

40. Публічний звіт Державної казначейської служби України про результати діяльності у 2020 році <https://www.treasury.gov.ua/ua/dlyagromadskosti/publiczna-informaciya/publichni-zviti>.

41. Семенов М. В. Дефіцит державного бюджету та шляхи його подолання. URL: <http://intkonf.org/semenom-v-defitsit-derzhavnogo-byudzhetu-tashlyahi-yogo-podolannya/>.

42. Сіташ Т.Д. Формування та перспективи розвитку бюджетної системи України. Економічний форум. 2014. № 4. С. 254-259.

43. Степура В.В. Європейський досвід бюджетної децентралізації: проблеми та перспективи для України / В. В. Степура // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2015. – № 4. – С. 255– 260.

44. Стойко О.Я., Дема Д.І. Фінанси: навч. посіб. / О.Я. Стойко, Д.І. Дема; за ред. О.Я. Стойка. – К.: Алерта, 2014. – 432 с.

45. Форкун І.В. Сучасний механізм управління бюджетним дефіцитом в Україні. Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2013. № 5. С. 211–216.

46. Формування фінансового механізму сталого розвитку України

моногр. / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко та д-ра екон. наук, доц. О. І. Тулай. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – 414 с.

47. Хомутенко А.В. Актуалізація застосування інструментів управління при плануванні доходів державного бюджету України. Європейський вектор економічного розвитку. 2018. № 1. С. 107–120.
48. Чугунов І.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку / І.Я. Чугунов, А.А.Максюта // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 3. – С.45–54.
49. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. Вісник КНТЕУ. 2014. № 5. С. 64–77.
50. Чугунов І.Я., Брижан К.В. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки // Економічний вісник університету. - 2017. - Вип. 32(1). - С. 241-251.
51. Чугунов І.Я., Ігнатюк І. М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни // Економічний вісник університету. 2016. Вип. 28(1). С. 217-226.
52. Щербіна В.В. Модель підвищення ефективності макроекономічного прогнозування та планування доходів Державного бюджету України. Академічний огляд. 2017. № 1. С. 44-53.
53. Янів Л.М., Зінченко О.А. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. Вісник Дніпропетровського університету. 2016. № 6. С. 12–14.
54. Buchanan J.M. Public Finance and Public Choice: Two Contrasting Visions of the State / J.M. Buchanan, R. A. Musgrave. — Cambridge (Mass.) ; London : The MIT Press, 2000. — IX. — 272 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Індикатори оцінки макроекономічних показників України

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Номінальний ВВП, млрд. грн.	1,405	1,465	1,587	1,989	2,385	2,983	3,428	3,825	4,314
Реальний ВВП, % зміни	0,2	0,0	-6,6	-9,8	2,3	2,5	3,5	4,0	4,0
Споживання, зміна %	7,4	5,2	-6,2	-15,9	1,4	6,7	5,4	4,1	3,8
Фіксований капітал, %	5,0	-8,4	-24,0	-9,2	20,1	18,1	14,9	9,0	9,2
Експорт, зміна %	-5,6	-8,1	-14,2	-13,3	-1,6	3,5	8,0	6,4	5,9
Імпорт, зміна %	3,8	-3,5	-22,1	-17,9	8,4	12,2	14,0	7,2	5,8
Дефлятор ВВП, зміна %	8,1	3,1	14,8	38,4	17,1	22,0	11,1	8,1	7,6
ІСЦ, зміна %	-0,2	-0,5	24,9	43,3	12,4	13,7	9,9	7,3	6,5
Сальдо поточного балансу, % ВВП	-8,2	-9,2	-3,5	-0,2	-3,8	-3,5	-3,7	-3,3	-3,3
Зовнішній борг, % ВВП	76,6	78,6	97,6	131,5	129,4	104,0	106,3	107,0	105,4
Доходи бюджету, % ВВП	44,5	43,6	40,3	42,3	38,4	39,2	40,1	40,8	40,6
Податкові надходження, % ВВП	38,9	37,9	35,8	35,5	33,1	34,0	35,4	36,5	36,6
Видатки бюджету, % ВВП	48,9	48,4	44,8	43,2	40,6	41,5	42,6	43,5	43,0
Поточні видатки, % ВВП	45,7	46,2	44,3	41,0	37,4	38,2	39,4	39,7	39,0
Капітальні витрати, % ВВП	2,9	2,0	1,3	2,2	3,1	3,3	3,2	3,8	4,0
Державний гарантований борг, % ВВП	36,6	40,6	70,3	79,7	87,2	72,3	75,1	73,5	68,4

*планові показники

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Додаток Б

Показники виконання Державного бюджету України у 2019-2020 рр.

Показники	Державний бюджет						Загальний фонд				Спеціальний фонд			
	2019 рік, млрд грн	2020 рік, млрд грн	темп росту		питома вага		2019 рік, млрд грн	2020 рік, млрд грн	темп росту		2019 рік, млрд грн	2020 рік, млрд грн	темп росту	
			%	млрд грн	2020 %	зміна до 2019, у в.п.			%	млрд грн			%	млрд грн
ДОХОДИ, у т.ч.:	998,3	1076,0	107,8	77,7	100,0	-	879,8	877,6	99,7	-2,2	118,5	198,4	167,4	79,9
ВИДАТКИ	1075,1	1288,1	119,8	213,0	100,0	-	953,0	1099,2	115,3	146,2	122,2	188,9	154,6	66,8
Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу)	48,9	44,1	90,2	-4,8	3,4	-1,1	44,0	40,8	92,7	-3,2	4,9	3,3	67,2	-1,6
Обслуговування боргу	119,2	119,7	100,4	0,5	9,3	-1,8	119,2	119,7	100,4	0,4	-	-	-	-
Оборона	106,6	120,4	112,9	13,7	9,3	-0,5	101,3	115,4	113,9	14,1	5,3	5,0	93,4	-0,4
Громадський порядок, безпека та судова влада	142,4	157,7	110,7	15,3	12,2	-1,0	118,1	140,0	118,5	21,9	24,3	17,7	72,9	-6,6
Економічна діяльність	72,4	169,0	233,5	96,6	13,1	6,4	30,4	55,6	182,9	25,2	41,9	113,3	270,3	71,4

Охорона навколишнього природного середовища	6,3	6,6	105,1	0,32	0,5	-0,07	5,3	6,0	114,9
Житлово-комунальне господарство	0,11	0,09	-	-0,02	0,007	-0,003	0	0,0	-
Охорона здоров'я	38,6	124,9	323,9	86,4	9,7	6,1	36,6	121,4	331,2
Духовний та фізичний розвиток	10,0	9,8	98,6	-0,1	0,8	-0,2	9,7	9,7	100,4
Освіта	51,7	52,9	102,3	1,2	4,1	-0,7	33,8	35,3	104,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення	218,6	322,7	147,6	104,1	25,1	4,7	210,1	319,4	152,0
Міжбюджетні трансфери	260,3	160,2	61,5	-100,1	12,4	-11,8	244,4	135,8	55,6

Джерело: складено автором за даними: Звіт про виконання Зведеного та Державного бюджетів України за 2021 рік. Міністерства фінансів України [URL:https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information](https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information).